

ช่วง สเลตานนท์

...สมบัติอีกชิ้นหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์

สุรพล เข็นอุรา

ภาพ ด้วยความเชื่อเฟื่องของคณะวิชา กงพันซ์

เมื่อข่าวมรณกรรมของคุณช่วง สเลลันนท์ เป็นที่ทราบทั่วกัน พนักงานของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะผู้เคยทำงานร่วมกับคุณช่วง สเลลันนท์ สมัยเมื่อสิบห้าปีมาแล้ว หรือก่อนหน้านั้น ย่อมจะมีความรู้สึกที่คล้ายคลึงกันว่า เป็นความสูญเสียทั้งอดีตเพื่อนพนักงาน และอดีตช่างวิจิตรศิลป์ผู้มีฝีมือล้ำเลิศของธนาคารแห่งประเทศไทยในเวลาเดียวกัน

สำหรับวงการศิลปกรรมไทย การจากไปของคุณช่วง สเลลันนท์ ย่อมหมายถึงสมบัติอันมีค่ายิ่งในวงการนั้นอันพอจะหลงเหลืออยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ถึงกาลวิบัติไปแล้ว อีกชั้นหนึ่ง

ผู้ที่เคยประจักษ์ในผลงานของคุณช่วง สเลลันนท์ คงจะเห็นพ้องต้องกันว่า คุณช่วง สเลลันนท์ เป็นคนไทยคนหนึ่งที่เกิดมาเพื่ออุทิศชีวิตให้แก่งานสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมของไทยอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ย่อมมิใช่เพราะเหตุที่ปริมาณงานจำนวนมากหลายที่เกิดขึ้นมีขึ้นเพราะความถึกและฝีมือของคุณช่วง สเลลันนท์ หากเป็นเพราะผลงานของศิลปินผู้นี้มีระดับแห่งคุณค่าสูงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เนื่องจากเต็มไปด้วยความประณีตวิจิตรบรรจงและมีความงดงามอย่างยากที่จะหาผู้ใดทัดเทียมได้ ผลงานในลักษณะเช่นนี้แหละที่มีอิทธิพลพอที่จะสร้างความรู้สึกแก่คนไทยโดยทั่วไปให้บังเกิดความหยิ่ง ความภาคภูมิใจ และความหวงแหนในคุณค่าของศิลปและวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติของไทยเราแต่โบราณ

แม้ความสามารถของคุณช่วง สเลลันนท์ จะเห็นได้จากผลงานด้านศิลปไทยหลายต่อหลายแขนงก็ตาม แต่ที่นับว่าเด่นชัดและมีส่วนสำคัญที่ทำให้ชื่อเสียงของบุคคลผู้นี้โด่งดังเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของทุกวงการก็ได้อีกฝีมือและความหนักคึกอันละเอียดอ่อนในการเขียนและประดิษฐ์ลายไทย ลายไทยมิใช่ศิลปที่ยืนอยู่กับที่ด้วยการอาศัยเพียงแบบฉบับหรือแนวทางที่ผู้คนแต่เก่าก่อนจัดทำไว้ในความเข้าใจของคนบางคน หากการเขียนลายไทยนั้นก็คู่เคียงกับวิชาการแขนงอื่น ๆ ซึ่งต้องมีการพัฒนาตัวเอง ต้องเจริญเติบโตและปรับตัวให้สอดคล้องต้องกับกาลสมัย ความสำเร็จของคุณช่วง สเลลันนท์ ในด้านนี้ขึ้นอยู่กับอัจฉริยภาพส่วนตัวเป็นสำคัญ ประกอบกับเป็นผู้ไม่เคยหยุดยั้งในการแสวงหาความรู้ ทั้งปรากฏตลอดมาว่า คุณช่วง สเลลันนท์ ได้ใช้เวลาส่วนใหญ่แสวงหาความรู้จากลวดลายต่าง ๆ ที่ธรรมชาติจัดสรรให้ เช่น

ลวดลายจากพืชพันธุ์ไม้ ดอกไม้ และใบไม้ต่าง ๆ ทั่วเป็นผู้มีความสังเกตละเอียดอ่อนละเอียดละไมอันเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้เป็นศิลปิน ลายไทยอันเกิดจากจินตนาการและความคิดของคุณช่วง สเลลานนท์ จึงมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา สามารถนำไปผนวกให้เข้ากับเรือนรูปของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมในทุกโอกาส

คุณช่วง สเลลานนท์ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมที่โรงเรียนมัธยมวัดปทุมคงคา และเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนเพาะช่างตามหลักสูตร 5 ปี หลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่างแล้ว เมื่อ พ.ศ. 2463 ขณะอายุได้ 19 ปี ก็แสดงความสามารถเบื้องต้นด้วยการส่งงานเข้าประกวดในงานแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนและพาณิชย์ของพลเมือง งานที่ส่งเข้าประกวดได้รับการตัดสินให้ได้รับรางวัลชั้นที่ 2 ในหมวดศิลป โดยไม่มีผู้ใดได้รับรางวัลชั้นที่ 1 ในการประกวดครั้งนั้น

ชีวิตการทำงานของคุณช่วง สเลลานนท์ เริ่มต้นที่กระทรวงธรรมการ ผลงานที่นับว่าสำคัญก็ได้แก่ ตำราฝึกหัดเขียนและประดิษฐ์ตัวอักษร โดยเฉพาะแบบเรียน ก. ไก่ ข. ไข่ คุณช่วง สเลลานนท์ ได้จัดทำขึ้นโดยวาดภาพประกอบเป็นการจูงใจให้เด็กสนใจอ่าน และก็มีผู้เจริญรอยตามแบบอย่างเรื่อยมาตราบจนทุกวันนี้

ต่อมาคุณช่วง สเลลานนท์ ก็เข้าทำงานที่กรมไปรษณีย์โทรเลขสมัยที่นายทอง อภัยวงศ์ เป็นอธิบดี ได้รับมอบหมายให้ออกแบบดวงตราไปรษณียากรเป็นหลายชุดหลายแบบ และโดยที่ขณะนั้นธุรกิจออมสินยังอยู่ภายใต้การดำเนินงานของกรมไปรษณีย์โทรเลข คุณช่วง สเลลานนท์ ก็ทำหน้าที่เป็นผู้ออกแบบเผยแพร่กิจการออมสินด้วย ผลงานที่คุณช่วง สเลลานนท์ ฝากไว้เป็นสมบัติอันถาวรให้แก่กรมไปรษณีย์โทรเลขที่นับว่าสำคัญอีกชิ้นหนึ่ง ก็ได้แก่ภาพวาดสีน้ำมันชุดทศกัณฐ์ลงสวน ซึ่งเป็นภาพขนาดใหญ่บรรจุศิลปวาดเขียนไทยไว้อย่างครบครัน

โดยที่กรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงคมนาคม คุณช่วง สเลลานนท์ จึงได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ออกแบบดวงตราประจำกระทรวง และดวงตราดังกล่าวก็คงใช้เป็นดวงตราประจำกระทรวงนั้นตราบจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ก็ยังเป็นผู้ออกแบบดวงตราประจำบริษัทขนส่ง จำกัด ของกระทรวงคมนาคมอีกด้วย

ในการจัดงานมหกรรมแห่งโลก ณ นครนิวยอร์กเมื่อปี พ.ศ. 2482 ประเทศไทยก็ได้ส่ง
สินค้าไทยไปแสดงในงานด้วย คุณช่วง สเลลันนท์ ได้ถูกยืมตัวให้ร่วมเดินทางไปกับคณะเจ้า
หน้าที่ โดยทำหน้าที่ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างพลับพลาไทยซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์
สำคัญอย่างหนึ่งของศิลปและวัฒนธรรมไทย ผลปรากฏว่าพลับพลาไทยได้รับการตัดสินให้
ชนะเลิศเนื่องจากมีความวิจิตรงดงามเป็นที่ยิ่ง ผลตอบแทนอันน่าภาคภูมิใจที่คุณช่วง
สเลลันนท์ ได้รับในครั้งนั้นก็ได้แก่ประกาศเกียรติคุณซึ่งคณะกรรมการจัดงาน ฯ เป็นผู้มอบให้
และในวาระเดียวกันนี้เองที่คุณช่วง สเลลันนท์ ได้พบคุณพิสุทธ์ นิมมานเหมินท์ อดีตผู้ว่า
ราชการนครแห่งประเทศไทย ซึ่งขณะนั้นยังปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานธนาคารชาติไทย จึงได้
รับการชักชวนให้เข้ามาทำงานในธนาคารแห่งประเทศไทย

การเข้าทำงานในธนาคารแห่งประเทศไทยของคุณช่วง สเลลันนท์ เมื่อวันที่ 1 กันยายน
พ.ศ. 2485 เป็นไปในลักษณะการยืมตัวจากกรมไปรษณีย์โทรเลขให้มาช่วยงาน โดยทำงาน
แห่งละครั้งวันเนื่องจากตัวอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลขคือนายทอง อภัยวงศ์ ขณะนั้น ชัดข้อ
ที่จะให้โอนตัวมา ต่อเมื่อนายทอง อภัยวงศ์ พ้นจากตำแหน่ง คุณช่วง สเลลันนท์ จึงได้เข้า
มาทำงานในธนาคารในธนาคารแห่งประเทศไทยอย่างเต็มตัว โดยประจำอยู่ในส่วนการกู้เงิน
ฝ่ายการคลัง เพราะเหตุนี้ หากจะนับระยะเวลาที่คุณช่วง สเลลันนท์ เริ่มเข้าทำงานในธนาคาร
แห่งประเทศไทยในระยะก่อนหน้านั้นเข้าด้วยแล้ว คุณช่วง สเลลันนท์ ก็จะเป็นพนักงานของ
สำนักงานธนาคารชาติไทยซึ่งถือว่าเป็นพนักงานชุดบุกเบิกผู้หนึ่ง

ขณะทำงานในส่วนการกู้เงิน คุณช่วง สเลลันนท์ ก็ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ออกแบบ
พันธบัตร และนับเป็นวาระแรกที่ลวดลายไทยได้ถูกนำไปใช้ในการออกแบบตราสารทางการเงิน
ต่อมา ก็ได้รับความไว้วางใจให้ออกแบบธนบัตรเป็นหลายรุ่นหลายแบบทั้งที่สั่งพิมพ์จากประเทศ
อังกฤษและที่จัดพิมพ์ขึ้นใช้เองภายในประเทศขณะที่เกิดความขาดแคลนธนบัตรในระหว่าง
สงครามมหาเอเชียบูรพา แนวทางการออกแบบของคุณช่วง สเลลันนท์ ดังกล่าว ทำให้ธนบัตร
ไทยเป็นที่ยอมรับว่าเป็นธนบัตรที่มีความสวยงามแบบหนึ่งของโลก และการออกแบบธนบัตร
ก็ได้อาศัยแนวทางนั้นปฏิบัติสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้

ระหว่างที่ทำงานอยู่ในธนาคารแห่งประเทศไทย กล่าวคือเมื่อปี พ.ศ. 2496 เป็นอีกวาระ
หนึ่งที่คุณช่วง สเลลันนท์ ถูกยืมตัวให้ร่วมไปกับคณะเจ้าหน้าที่นำสินค้าไปร่วมในงานแสดง

ศิลปกรรมนานาชาติ ณ สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ พลัปลลาไทยอันวิจิตรสวยงามของประเทศไทย
ภายใต้การออกแบบและควบคุมการก่อสร้างของคุณช่วง สเลลันนท์ ก็ได้รับการตัดสินให้
ชนะเลิศอีกครั้งหนึ่ง และก็เป็นอีกวาระหนึ่งที่คุณช่วง สเลลันนท์ ได้รับประกาศเกียรติคุณ
จากคณะกรรมการจัดงานแสดงศิลปกรรมนานาชาติของเทศนั้น

ผลงานที่นับว่ามีความสำคัญทั้งแก่ตัวคุณช่วง สเลลันนท์ และแก่พนักงานธนาคารแห่ง
ประเทศไทยทุกคน ก็ได้แก่รูปปั้นพระสยามเทวาธิราชซึ่งปัจจุบันประดิษฐานอยู่บนชั้น 3 ของ
ตัวพระตำหนักใหญ่ซึ่งพนักงานธนาคารแห่งนี้ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันควรแก่การสักการะ คุณ
ช่วง สเลลันนท์ ได้ออกแบบด้วยการตัดแปลงจากภาพปั้นพระสยามเทวาธิราชในทำยืนซึ่ง
ประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง โดยเปลี่ยนเป็นทำนั่งและเสริมสร้างองค์ประกอบอื่น ๆ
เพื่อให้เหมาะกับการนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของธนาคารกลาง และในระยะเวลาไล่เลี่ยกันนั้นเอง
ก็ออกแบบดวงตราธนาคาร ซึ่งดวงตราดังกล่าวก็ถูกใช้เป็นดวงตราประจำธนาคารแห่ง
ประเทศไทยตั้งแต่นั้นมา

คุณช่วง สเลลันนท์ ทำงานอยู่ในธนาคารแห่งประเทศไทยตราบจนเกษียณอายุ จึงออก
ไปรับบำนาญเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2505 เมื่อมีการก่อตั้งธนาคารกรุงไทย จำกัด ขึ้น ก็ได้รับ
มอบหมายจากคุณจำรัส จตุรภัทร อดีตผู้อำนวยการฝ่ายการธนาคาร ธนาคารแห่งประเทศไทย
ซึ่งไปดำรงตำแหน่งกรรมการผู้จัดการของธนาคารนั้นให้เป็นผู้ออกแบบดวงตราประจำธนาคาร
รวมทั้งยังได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ออกแบบบรรดาศาตราเอกสารต่างๆ ที่ใช้สอยภายในธนาคาร
แห่งนั้นอีกด้วย

ผลงานที่นับได้ว่าบรรจุฝีมือของคุณช่วง สเลลันนท์ มากเป็นพิเศษ ก็ได้แก่ลวดลายไทย
ที่คุณช่วง สเลลันนท์ เป็นผู้ออกแบบเพื่อนำไปใช้ประดับหน้าบรรณโบสถ์ วิหาร ตลอดจน
ประตูหน้าต่างของอารามต่างๆ หลายต่อหลายแห่งเกือบทั่วราชอาณาจักร ผลงานเหล่านั้นนอกจาก
จะเป็นอนุสรณ์แห่งฝีมือของผู้ได้ชื่อว่าเป็นเอตทัคคะในการเขียนลายไทยแล้ว ยังเป็นการฝาก
ศิลปวัฒนธรรมไทยอันสูงค่าไว้มาตฐานซึ่งจะปรากฏเป็นถาวรวัตถุสืบไปอีกด้วย

โดยที่ฝีมือในการประติมากรรมของคุณช่วง สเลลันนท์ ก็เป็นที่ยอมรับกันอย่าง
กว้างขวาง จึงมีเจ้าของหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ในยุคก่อน เช่น สยามราษฎร์ ประชาชาติ ฯลฯ ได้
มอบหมายให้คุณช่วง สเลลันนท์ เป็นผู้เขียนชื่อหนังสือพิมพ์ให้ แม้แต่หนังสือพิมพ์ "สยามรัฐ"

ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่พวกเรารู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเคยร่วมทำงานกับคุณช่วง สเลตานนท์ ในธนาคารแห่งประเทศไทยมาก่อน ก็ได้ขอให้คุณช่วง สเลตานนท์ เป็นผู้เขียนชื่อให้เช่นกัน

ในการศึกษาวิชาวาดภาพหรือลายไทยนั้น ผู้ศึกษาจะต้องมีความรู้และความเข้าใจอย่างเพียงพอในกายวิภาคของมนุษย์และสัตว์ สำหรับคุณช่วง สเลตานนท์ นั้นให้ความสนใจแก่วิชาการแขนงนี้เป็นพิเศษ โดยได้พยายามชวนชวรายเรียนรู้อย่างจริงจังจนมีความรู้ความเข้าใจถึงระดับที่วงการแพทย์ในสมัยนั้นให้ความเชื่อถือ จึงเมื่อหลวงพิณภาคพิทยาเพทดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราช ก็ได้มอบหมายให้คุณช่วง สเลตานนท์ เขียนภาพขนาดใหญ่ให้นับจำนวนหลายสิบภาพ โดยอาศัยภาพจากตำราต่างประเทศเป็นแนวทาง ภาพเหล่านั้นแสดงให้เห็นขั้นตอนและลำดับแห่งการให้กำเนิดทารก ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ตำราแพทย์ขณะนั้นหาได้ยากและมี

ราคาแพง อย่างไรก็ตาม ภาพดังกล่าวก็ถูกอำนาจประโยชน์ในการศึกษาของนักศึกษาแพทย์ในแผนกสูตินรีเวชของโรงพยาบาลศิริราชตราบนานจนกระทั่งทุกวันนี้

อาจมีหลายคนที่ไม่ประหลาดใจหากทราบว่า คุณช่วง สเลตานนท์ นอกจากจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีฝีมือในการเขียนและออกแบบลวดลายไทยแล้ว ยังเป็นผู้หนึ่งที่สอบได้ประกาศนียบัตรแพทย์แผนโบราณโดยมีใบอนุญาตให้ประกอบโรคศิลป์แผนโบราณด้วย การสนใจและศึกษาเรียนรู้อย่างลึกซึ้งทางกายวิภาคดังได้กล่าวข้างต้น คุณช่วง สเลตานนท์ จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มี

ความเจนจัดทางกายบำบัดผู้หนึ่งควรรู้ตำแหน่งแห่งที่ของเส้นสำคัญต่าง ๆ ในร่างกาย ยาแผนโบราณที่ปรุงขึ้นเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้คุ้นเคยและผู้สนใจส่วนใหญ่ล้วนมีคุณสมบัติทางกายบำบัด และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง

จากผลงานต่าง ๆ นานาทั้งได้พรรณนาข้างต้น เชื่อว่าผู้ที่ไม่เคยรู้จักหรือไม่เคยประจักษ์ในความสามารถของคุณช่วง สเลตานนท์ มาก่อนก็ คงจะยอมรับว่า บุคคลผู้นี้เป็นผู้ที่เกิดมาด้วยชีวิตอันมี “คุณค่า” และใช้เวลาในชีวิตอย่าง “คุ้มค่า” ยิ่งผู้หนึ่ง โดยสามารถฝากผลงานไว้เป็นอนุสรณ์ให้แก่ตัวเอง และแก่คนไทยอย่างมากมายอย่างที่น่าน้อยคนจะสามารถทำได้ อย่่างไรก็ดี สำหรับผู้ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับคุณช่วง สเลตานนท์ เป็นอย่างดีและมีโอกาสได้ติดตามผลงานอย่างใกล้ชิด ก็อาจจะแย้งว่า ยังมีผลงานอื่นๆที่สำคัญๆของคุณช่วง สเลตานนท์ เป็นจำนวนมาก ที่ผมมิได้นำมากล่าวถึง ก็ขอยอมรับว่าเป็นการโต้แย้งที่ถูกต้องเพราะสุจริตวิสัยที่จะรวบรวมแสวงหามากล่าวให้ครบถ้วนในที่นี้ได้

อันค่านิยมหรือค่านิยมย่องสรรเสริญในความสามารถของผู้ใด เป็นการแน่นอนว่า ย่อมยังความปีติและความภาคภูมิใจให้บังเกิดแก่ผู้นั้น แต่สำหรับผู้เป็นศิลปินโดยแท้จริงแล้วความชื่นชมและความภาคภูมิใจอันแท้จริงย่อมมาจากค่านิยมหรือค่านิยมย่องสรรของผู้เป็นศิลปินด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ที่กำลังดำเนินชีวิตในวิชาชีพเดียวกัน ด้วยนัยนี้ ผมจึงใคร่ขอถือวิสาสะนำจดหมายของพระยาอนุศาสน์พณิชยการ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเพาะช่าง ประมาจารย์ผู้หนึ่งที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาช่างศิลป์ของไทยให้แก่คุณช่วง สเลตานนท์ มาประกอบข้อเขียนครั้งนี้ด้วย แม้ว่าจดหมายฉบับเดียวกันนี้จะได้เคยนำไปตีพิมพ์ใน “วิชาเขียนภาพไทย” อันเป็นตำราเขียนภาพและลายไทยซึ่งคุณช่วง สเลตานนท์ ได้อุทิศสละจิตทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2494 แล้วก็ตาม สาระแห่งจดหมายดังกล่าวจะยังความปีติปลอบปล้ำใจแก่คุณช่วง สเลตานนท์ เพียงใดก็ยากที่ผู้ใดจะล่วงรู้ แต่สำหรับผู้ซึ่งมิได้อยู่ในแวดวงของงานศิลป์โดยตรง การมีโอกาสดำเนินจดหมายฉบับนี้ย่อมจะได้รับคุณประโยชน์เช่นกันเนื่องจากบรรจุเนื้อหาสาระและสำนวนโวหารซึ่งยากจะหาอ่านได้จากจดหมายโดยทั่วไป—

ช่วง ทรก

ตัวอย่างตำราเรียนเขียนภาพไทยและลายไทยบางตอนที่ส่งมาให้ฉันดูนั้นได้
เห็นตลอดแล้ว ข้อบกพร่องย่อมจะต้องมีบ้าง แต่ในชั้นนี้ฉันไม่ขอพูดถึง ข้อ
สำคัญขอให้ตำราของเธอได้ตีพิมพ์ออกมาเสียครั้งหนึ่งก่อน และเพียงเท่านั้น
คุณค่าของมันก็กลับล้างข้อบกพร่องเล็กน้อยได้สิ้น

พูดถึงคุณค่าของการทำหนังสือเล่มนั้นขึ้น ก็คล้ายกับมนุษย์เรามีภาษาพูดกัน
อยู่แล้ว และมีผู้มาแต่งไวยากรณ์ของภาษานั้นขึ้น ไวยากรณ์มีความสำคัญแก่
ภาษาอย่างไร หนังสือของเธอก็มีความสำคัญแก่วิชาศิลปแขนงนี้ปาน ๆ กัน

ฉันเองอยากเห็นตำราชนิดนี้เกิดขึ้นมานานแล้วด้วยความรักศิลปไทย ศิลป
ของเราโดยเฉพาะลายไทย ไม่มีที่ไหนอีกแล้วจะงามเท่า เมื่อได้เห็นรัฐบาล
ประกาศรื้อนิยามฉบับที่ 9 ว่า “ชนชาติไทยจะต้องยกย่องเคารพและนับถือ
ภาษาไทยและต้องรู้สึกเป็นเกียรติยศในการพูดหรือใช้ภาษาไทย” ฉันเคยนึกว่า
น่าจะรวมการยกย่องส่งเสริมศิลปลวดลายของไทยเราไว้ด้วย แต่แล้วก็นึกว่าบางที
ท่านอาจบัญญัติขึ้นในฉบับต่อไปก็ได้ โบราณกล่าวว่า ศรีของภรรยาอยู่ที่สาม
ศรีของรถอยู่ที่ธงทองนรธ และศรีของประเทศอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ฉันใด
ศรีของชาติก็อยู่ที่ศิลปของชาติฉันนั้น

ศิลปของเราเกิดมาได้ด้วยยาก เกิดมาได้ด้วยโชคชะตาที่ด้อย่างยิ่ง คนไทย
ได้กลิ่นกรองรูปร่าง ลวดลาย ทรวดทรง ฯลฯ ของศิลปไทยมานานหลายร้อยปี
ด้วยการรู้จักประดิษฐ์ ตัดแปลง ด้วยความรู้สึกสวยงาม รู้จักการอ่อนโยน และ
ด้วยความรู้จักความกลมเกลียวหรือกลมกลืนเข้าหากัน ตลอดจนการรู้จักหนัก
รู้จักเบา อันเป็นนิสัยอันดีงามของเรา จนได้มาเป็นศิลปของเราแท้ ๆ ขอให้ดู
ทรง ดูลาย แล้วนึกถึงนิสัยของเรา จะมีความละม้ายคล้ายคลึงปรากฏอยู่ใน
สิ่งนั้น ๆ ลายไทยนั้นวิจิตรด้อย่างพิเศษ ดีสองเท่าของลายอื่น ๆ ลายที่เป็นเพียง

เช่นดอกไม้ใบไม้ ลายไทยยังก้าวไปอีก ก้าวหน้าก็ต้องดัดแปลงดอกไม้และกลีบ
ให้จิตรออกไปอีกทอดหนึ่งให้ถึงใจ ทว่า^๕นัยความถึงลายกนกต่าง ๆ ศิลปะจะ
รุ่งเรืองก็ต้องมีผู้อุปถัมภ์ ศิลปะของไทยได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์
ตลอดมา เมื่อพระประมุขทรงอุปถัมภ์แล้ว ผู้อื่นก็ย่อมจะเจริญรอย

เราจะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรี ทรงอุปถัมภ์ศิลปะของ
ชาติตลอดมา ถึงกับควบคุมและทรงงานด้วยพระองค์เองก็มี ที่ทรงส่งเสริมด้วย
พระปรีชาญาณต่าง ๆ ก็มี เหล่านี้มีหลักฐานเป็นองค์พยานอยู่มากมาย ศิลปะที่
พระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ทรงส่งเสริมอย่างใกล้ชิดย่อมดีถึงขนาดแม้แต่คนต่างชาติ
ต่างภาษาก็ยังยอมรับว่างดงามจริง

ที่ฉันพูดในตอนนั้น เพื่อเป็นเหตุผลประกอบในการส่งเสริมการกระทำของ
เธอ คือเมื่อของ ๆ เราดีถึงขนาดเช่นนั้นแล้ว เมื่อมีผู้มาสร้างเครื่องบ่อนกการ
ฉวยหลัง การล้มเลือนของศิลปะของเรา เราก็ควรช่วยส่งเสริมโดยเต็มสติกำลัง

ใช้แต่เท่านั้น ในระยะ 20 ปีกว่า ๆ มา^๕นี้ ฉันสังเกตเห็นว่าศิลปะของเรา
จັນไป เนื่องจากการกระทบกระเทือนจากเหตุภายในและภายนอก ทำให้การ
สนใจในศิลปะของเราน้อยลงและถึงเขวไปก็มี เพราะฉะนั้น ที่เธอทำตำราขึ้นมา
เหมาะแก่กาละ จึงเห็นว่าเป็นการสมควรทีเดียว

ถ้าทุลกระหม่อมของเรายังทรงพระชนม์อยู่ จะทรงดีพระทัยมากเป็นส่วนตัว
กับช่วง เพราะเธอยอมทราบคืออยู่แล้วที่ท่านทรงพระเมตตากรุณาแก่เธอมาก
เพียงไร และทั้งจะทรงยินดีที่จะมีตำราเป็นเครื่องส่งเสริมศิลปะของเรา ซึ่ง
พระองค์ท่านอยากให้คนไทยได้เรียนรู้และให้แพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้น

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าศิลปะของเราจันไป พอมหาสงครามเกิดขึ้น ก็เปลี่ยน
จากนั้นกลายเป็นทรุด และในที่สุดบ่อเกิดสำคัญของช่างไทยคือเพาะช่างก็ได้รับ
เคราะห์ถึงมาต

แม้โรงเรียนถูกทำลายลง ครูเก่าครูแก่แยกย้ายตายจากไป แต่โรงเรียน
เพาะช่างก็ได้เพาะลูกหลานทดไว้แล้ว ต้องนับว่าการช่างของเรายังไม่ถึงสูญสิ้น
หากเพาะช่างไม่อุบัติขึ้น บ้านศิลปการช่างของเราจะเป็นอย่างไร เมื่อนึกดูเช่นนั้น
ก็ต้องรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระผู้พระราชทานกำเนิดแก่โรงเรียน
เพาะช่างและล้นเกล้าฯ ผู้พระราชทานการสนับสนุนอย่างมาก พร้อมไปกับระลึก
ถึงพระองค์ผู้ทรงปลูกปล้ำลูกคล้อยอยู่กับพวกเธอและครูอาจารย์ของเธอ เพื่อให้
ศิลปการช่างของเราดูหน้าไป

ในแหละช่วง เมื่อหนังสืออย่างนั้นของเธอขึ้นมา ก็นับได้ว่าเธอได้ทำหลัก
เพื่อค้ำจุนศิลปแขนงหนึ่งขึ้น ทงน ย่อมจะเป็นที่ยินดีด้วยกันทั่วไป หากจะมีผู้
วิพากษ์วิจารณ์ตำราของเธอ ก็เชื่อว่าจะทำด้วยความปรานี แนะนำให้เจ้าของตบแต่ง
เพิ่มเติมให้หลักนั้น (คือหนังสือของเธอ) งดงามเหมาะสมที่จะประทับประคอง
ศิลปของเราให้ถาวรสืบไป

ในที่สุดนี้ ฉันขอแสดงความยินดีในความคิดถูกและความสามารถของเธอ
ฉันมีความภูมิใจมากในการกระทำของช่วงของฉัน.

ด้วยความรักและคิดถึงเสมอ

อนุสาสน์พิชัยการ

ด้วยเหตุนี้การที่กล่าวว่า การจากไปของคุณช่วง สเลตานนท์ เป็นการสูญเสียสมบัติ
มีค่าอีกชั้นหนึ่งที่ยังหลงเหลืออยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมิใช่เป็นการกล่าวที่เกินความเป็น
จริงเลย.